

НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ ЕКОНОМСКОГ ФАКУЛТЕТА У НИШУ

На основу одлуке Наставно-научног већа Економског факултета Универзитета у Нишу број 04 – 1379 од 27.04.2016. године, одређени смо за чланове Комисије за оцену и одбрану докторске дисертације кандидата мр Бојана Рупића под називом „РЕВИЗИЈА ФИНАНСИЈСКИХ ИЗВЕШТАЈА У УСЛОВИМА ПРИМЕНЕ РАЧУНОВОДСТВА ФЕР ВРЕДНОСТИ“.

ИЗВЕШТАЈ

Докторска дисертација кандидата мр Бојана Рупића под називом „РЕВИЗИЈА ФИНАНСИЈСКИХ ИЗВЕШТАЈА У УСЛОВИМА ПРИМЕНЕ РАЧУНОВОДСТВА ФЕР ВРЕДНОСТИ“ обрађена је на 248 страна, са 9 слика, 46 табела и списком коришћене литературе од 181 референце. Поред уводних разматрања (1-7 стр.), дисертација обухвата четири дела и то - први део под насловом РЕВИЗИЈА ФИНАНСИЈСКИХ ИЗВЕШТАЈА У САВРЕМЕНОМ ПОСЛОВНОМ ОКРУЖЕЊУ (8-45 стр.), други део СПЕЦИФИЧНОСТИ РАЧУНОВОДСТВА ФЕР ВРЕДНОСТИ (46-124 стр.), трећи део РЕВИЗИЈСКЕ ПРОЦЕДУРЕ МЕРЕЊА И ОБЕЛОДАЊИВАЊА ФЕР ВРЕДНОСТИ ПРЕМА МЕЂУНАРОДНИМ СТАНДАРДИМА РЕВИЗИЈЕ (125-160 стр.), четврти део КОМПАРАТИВНИ ПРИСТУП РЕВИЗИЈСКИМ АСПЕКТИМА ПРИМЕНЕ РАЧУНОВОДСТВА ФЕР ВРЕДНОСТИ (161-219 стр.), као и закључак (220-226 стр.), литературу, прилоге (за скраћенице, библиографију слика и табела, анкетни упитник), биографију и изјаве аутора (227-248 стр.). Комисија констатује да је садржај докторске дисертације сагласан са садржајем који је наведен код пријављивања и доношења Одлуке о усвајању теме за докторску дисертацију.

У *уводним разматрањима* кандидат истиче значај, сложеност и актуелност изабраног подручја истраживања. Након тога, указује на проблематику на којој ће се истраживање фокусирати, дефинише предмет и циљеве истраживања. Такође, кандидат у уводном делу одређује хипотезе, концепцију и структуру истраживања и примењену научну методологију.

Предмет истраживања у докторској дисертацији је истраживање комплексности извођења ревизије финансијских извештаја у савременом окружењу на почетку 21. века, које карактерише тренд заокрета од рачуноводства заснованог на историјском трошку ка рачуноводству фер вредности. Такође, предмет истраживања представља и теоријско разматрање и анализа искустава ревизора из развијених земаља и Србије у ревизији рачуноводствених процена фер вредности, као и сагледавање могућности унапређења ревизије финансијских извештаја код нас у условима све израженије примене рачуноводства фер вредности.

У првих петнаестак година 21. века привредни субјекти послују у условима све израженије ограничености ресурса и оштре конкуренције, што за последицу има повећање потребе за поузданим информацијама. Један од најбитнијих извора информација о пословању привредних субјеката јесу финансијски извештаји. Ревизија, која је по својој природи процес верификације, има примарни циљ да изрази квалификовано мишљење о истинитости и објективности финансијских извештаја. Независно и стручно мишљење ревизора базира се на доказима које ревизор прикупља у процесу

извођења ревизије. Међутим, с обзиром да су позиције финансијских извештаја резултат процењивања, укључујући и процене по фер вредности, релевантне доказе је веома компликовано прикупити. У оваквим околностима, ризик да у финансијским извештајима постоје материјално погрешни износи је неминовно већи.

Потреба за исказивањем средстава по фер вредности јавља се као последица мањкавости традиционалног рачуноводственог решења вредновања по набавној вредности (што за последицу има, у највећем броју случајева, потцењивање имовине привредног субјекта), али и због чињенице да исказивање по фер вредности омогућава признавање прихода и добитака који још увек нису реализовани (што побољшава слику финансијског положаја и приказаног успеха пословног субјекта). На овај начин, уводи се додатна доза субјективности у финансијске извештаје.

Поставља се питање: да ли ревизија може адекватно да изрази квалификовано мишљење о финансијским извештајима у којима су поједине позиције настале као резултат субјективног просуђивања, односно да ли је могуће прикупити довољно поузданих доказа за разумно уверавање у рачуноводствене процене фер вредности? У докторској дисертацији кандидат закључује да вршењем ревизије ревизор пружа висок, али не и апсолутни степен уверавања да информације које су биле предмет ревизије не садрже значајне непоуздане износе. Независна ревизија не може да оствари апсолутни степен уверавања због чињеница као што су: потреба за професионалним просуђивањем, обављање провера на основу узорака, инхерентна (природна) ограничења рачуноводственог система и система интерне контроле, као и због чињенице да највећи део ревизорских доказа има убедљив, али не и апсолутан карактер. Ова констатација посебно долази до изражаја приликом ревизије рачуноводствених процена фер вредности, с обзиром да се приликом њиховог вредновања, ревизор у недостатку конкретних доказа, мора послужити рационалном аргументацијом, како би оценио да ли се посматрана процена може сматрати разумном.

За истраживање датог проблема и остваривање циљева овог рада кандидат користи како методе теоријског, тако и методе емпиријског истраживања. У истраживању и изради докторске дисертације коришћени су методолошки поступци као што су: аналитичко-емпиријски метод, компаративни метод, метод верификације и дескриптивни метод. Применом поменутих метода омогућено је уочавање узајамне зависности појава и процеса који су релевантни за посматрану тему, као и потпуно разумевање суштине постављених хипотеза. У раду су, такође, примењене статистичке методе - Хи-квадрат тест, Mann-Whitney U тест и Kruskal-Wallis тест, у циљу да се идентификују и истраже проблеми и изазови са којима се суочавају ревизори у Србији приликом ревизије одмеравања по фер вредности, а резултати истраживања су приказани у виду табеларних и графичких приказа.

У *првом делу* под називом РЕВИЗИЈА ФИНАНСИЈСКИХ ИЗВЕШТАЈА У САВРЕМЕНОМ ПОСЛОВНОМ ОКРУЖЕЊУ кандидат полази од тога да ревизија, као поступак у коме се оцењује да ли су финансијски извештаји састављени у складу са рачуноводственим стандардима, има за основни циљ изражавање мишљења о њиховој истинитости и објективности, односно да пружи разумно уверавање да финансијски извештаји, узети у целини, не садрже материјално погрешне исказе, било да је узрок грешка или криминална радња. Кандидат најпре разматра улогу ревизије на почетку 21. века - друштвену (социјалну), економску, психолошку и политичку. Потом истиче њене циљеве,

примарни циљ - атестирање кредибилитета финансијских извештаја и секундарни циљ откривање проневера и грешака, као и основни и специфичне циљеве и указује на значајан утицај који ревизија има на квалитет финансијских извештаја.

Затим кандидат разматра концепте ревизије, посебно концепт фер презентације и могућност задовољења овог концепта у околностима примене рачуноводствених процена, укључујући процену фер вредности од стране клијента. Посебно се разматра и међусобна супротстављеност концепта разумног уверавања и концепта ревизијског доказа у погледу мерења фер вредности. У вези са тим кандидат изводи закључак да наведени концепти не морају нужно да стоје супротстављени у погледу вредновања рачуноводствених процена фер вредности, али је прикупљање адекватних доказа веома отежано у условима неизвесности односно субјективног процењивања одређених ставки у финансијским извештајима од стране менаџмента, чиме је и постизање разумног уверавања ревизора отежано, али ипак могуће. Међутим, верификација, па отуда и поузданост, постају изазов како се одмераваће фер вредности помера у оквиру хијерархије фер вредности.

На крају овог дела сагледане су битне карактеристике савременог пословног окружења које су битно утицале на преиспитивање концепта фер вредности и ревизију рачуноводствених процена по фер вредности. Кандидат истиче као најважнија обележја савременог пословног окружења: свеприсутну глобализацију, глобалну рецесију и финансијску кризу, примену високе производне технологије, информационих и комуникационих технологија, све пробирљивију тражњу, све краћи животни циклус производа,... Динамичне околности доводе до тога да су свакодневне пословне активности неизоставно праћене ризиком и неизвесношћу, а пословање привредних субјеката у условима све израженије ограничености ресурса и оштре конкуренције условљава повећање потребе за поузданим информацијама садржаним у финансијским извештајима.

Ради обезбеђења интереса корисника финансијских извештаја, посебно инвеститора, дошло је до настанка и примене мешовите основе финансијског извештавања која садржи елементе два концепта: историјског трошка и фер вредности, са тенденцијом све учесталије употребе концепта фер вредности. Међутим, употреба овог “мешовитог модела” створила је пуно неизвесности и конфузије зато што неки пословни субјекти приказују одређена средства по историјском трошку набавке, док други пословни субјекти исказују иста средства по фер (тржишној) вредности. Све мере које су намерно спроведене са циљем састављања финансијских извештаја који не показују праву финансијску и приносну снагу конкретног ентитета могу се сврстати под термин “креативно рачуноводство“. Случајеви примене креативног рачуноводства постојали су крајем 20. века и почетком 21. века на свим континентима, с тим да је више случајева забележено у САД у односу на земље Европе, чак се и сматра да је рачуноводство фер вредности је било један од фактора који је довео до пропасти компаније Enron заједно са ревизорском кућом Arthur Andersen, неколико већих финансијских скандала и економске кризе 2008. године. У највећем броју случајева највеће последице негативних ефеката креативног рачуноводства носе инвеститори, с обзиром на то да уколико дође до банкротства, њихова штета се мери висином изгубљеног капитала који су уложили у ентитет. Кључну улогу у спречавању негативних последица креативног рачуноводства требало би да имају менаџери компанија, пре свега интерна контрола и интерна ревизија, а тек потом екстерна ревизија и држава. Ревизор, у том смислу, треба

да делује превентивно на одвраћање од превара тако што ће о уоченим неправилностима обавестити одређени ниво менаџмента и размотрити последице тог чина на све аспекте ревизије.

У *другом делу рада* СПЕЦИФИЧНОСТИ РАЧУНОВОДСТВА ФЕР ВРЕДНОСТИ кандидат полази од генезе рачуноводства фер вредности, а затим теоријски разматрати специфичност рачуноводствених процена укључујући процену фер вредности. Предмет истраживања у овом делу су рачуноводствене процене са аспекта МРС/МСФИ, потреба за рачуноводственим проценама, као и потреба за фер и конзистентном рачуноводственом политиком. Потом су разматрани ефекти рачуноводствених процена по фер вредности на финансијске извештаје и финансијски резултат. Детаљно су приказане карактеристике рачуноводственог мерења и обелодањивања по фер вредности према МРС/МСФИ.

У овом делу рада кандидат је приказао да је примена методе фер вредности у великој мери допринела креирању увећаних финансијских резултата, вештачки увећане добити и дивиденде, у финансијским извештајима пословних субјеката који су ову методу неправилно применили или злоупотребили, али и оних субјеката који су се суочили са инхерентним неизвесностима у условима тржишног бума или економске кризе. Управо из ових разлога, креатори међународних рачуноводствених стандарда су донели нови стандард МСФИ 13 *Мерење фер вредности* 2013. године, који представља неку врсту упутства за излазак из кризе и тако постаје веома значајан у пракси. Стандард тежи повећању доследности и упоредивости уврђивања фер вредности и обелодањивања у вези са фер вредношћу и сагледани су његови потецијални домети. Кандидат је посебно размотрио утврђивање приоритета у хијерархији нивоа фер вредности. У поменутој хијерархији врши се категоризација инпута који се користе у процени фер вредности у три нивоа. Највиши приоритет у хијерархији даје се ценама са активног тржишта за идентична средства или обавезе, док се на дну хијерархије налазе неопсервабилни инпути (инпути који се не могу непосредно уочити на тржишту).

Кандидат разматра процену вредности појединих средстава (процену нематеријалних улагања, некретнина, постројења и опреме, инвестиционих некретнина, биолошких средстава, хартија од вредности, учешћа у капиталу) по фер вредности и ефекте тих рачуноводствених процена на финансијски резултат. Истакнуто је да примена концепта фер вредности доводи до признавања нереализованих добитака, што мења садржину биланса успеха и извештаја о осталом резултату, као и капитала у билансу стања. Концепт рачуноводства фер вредности предвиђа да финансијски резултат текућег периода, поред наведеног, обухвата и разлику између нереализованих добитака и губитака насталих по основу промене фер вредности средстава и обавеза који се сагласно одговарајућим МРС/МСФИ вреднују по фер вредности кроз биланс успеха. При том, у извештају о осталом резултату акумулирају се нереализовани добици и губици у сопственом капиталу. Признавање и приказивање нереализованих добитака и губитака у резултату и сопственом капиталу мења не само висину традиционалних показатеља успешности већ и њихово значење и намеће потребу креирања показатеља успешности који су примерени мешовитој основи. Поред тога, с обзиром да нереализовани добици представљају повећање фер вредности средстава и обавеза привредног субјекта на дан биланса, у односу на њихову књиговодствену вредност, они нису чврсто повезани са приливима готовине. Овакво погрешно третирање нереализованих добитака као да су реализовани може довести до погрешних одлука које могу

угрозити опстанак привредног субјекта. Непоштовање начела реализације приликом одмеравања финансијских инструмената по фер вредности ствара могућност приказивања добитака који нису реализовани на тржишту, а расподелом ових добитака не само да се угрожавају интереси поверилаца, већ и опстанак предузећа на дуги рок.

На крају другог дела кандидат елаборира узроке и последице светске финансијске кризе и указује на потребу преиспитивања употребе концепта фер вредности у условима кризе. Критичаре концепта фер вредности кандидат дели у две групе; критичари који у начелу не прихватају концепт фер вредности и критичари који га одобравају изузев у условима кризе. Критичари који начелно не прихватају примену фер вредности сматрају да исказивање нереализованог добитка у условима нереалних цена, ствара улепшану слику привредног раста и подстиче потрошњу, и да је примена концепта фер вредности допринела глобалној кризи. Критичари који, пак, оспоравају примену фер вредности само приликом кризе, немају ништа против овог концепта у ери позитивне коњуктуре.

У *трећем делу* – РЕВИЗИЈСКЕ ПРОЦЕДУРЕ МЕРЕЊА И ОБЕЛОДАЊИВАЊА ФЕР ВРЕДНОСТИ ПРЕМА МЕЂУНАРОДНИМ СТАНДАРДИМА РЕВИЗИЈЕ кандидат детаљно приказује поступак ревизије процена по фер вредности према Међународним стандардима ревизије. Ову материју регулише МСР 540 *Ревизија рачуноводствених процена, укључујући и рачуноводствене процене фер вредности и одговарајућа обелодањивања*. Као циљ МСР 540, наводи се да ревизор треба да прибави довољно адекватних ревизијских доказа да су рачуноводствене процене разумне, укључујући и рачуноводствене процене фер вредности у финансијским извештајима, и одговарајућа обелодањивања адекватна. МСР 540 детаљније регулише питања везана за: поступке процене ризика и повезане активности, идентификовање и процена ризика материјално погрешних исказа, поступке ревизије као одговор на процењене ризике материјалне грешке, поступке суштинског испитивања као одговор на значајне ризике, оцену основаности рачуноводствених процена и утврђивање погрешних исказа, обелодањивања у вези са рачуноводственим проценама, показатеље могуће пристрасности руководства, писане изјаве руководства и документацију, односно документовање. Такође, кандидат истиче да се преглед ревизорских разматрања процена фер вредности може вршити на три нивоа фер вредности: први ниво на коме постоје котиране цене за идентична средства, други ниво где постоје уочљиве информације за слична средства и трећи ниво где не постоји активно тржиште за инпуте. Инпути првог нивоа не представљају неуобичајене изазове за ревизора. Међутим, инпути другог и трећег нивоа представљају значајне изазове - укључујући и дефинисање да ли постоји активно тржиште.

Након представљања овог стандарда, кандидат разматра материјалност и ревизијски ризик као категорије које проистичу из концепта разумног уверавања. У раду је указано да финансијски извештаји, независно од проблема њихове ревизије, не могу бити припремљени са апсолутном прецизношћу, с обзиром да су многи износи приказани у финансијским извештајима формиран на бази субјективног процењивања. Типичан пример јесу рачуноводствене процене фер вредности. Кандидат истиче да је битно разликовати појам материјалности од појма ниво уверавања. Материјалност се односи на значај односно величину дате грешке. Ниво уверавања се односи на поверење (степен кредибилитета) да та материјална грешка није присутна у ревидираним рачуноводственим извештајима. Материјалност се разматра три пута у поступку

ревизије: у фази планирања ревизије, фази спровођења ревизијских тестова и фази извештавања и обавезује ревизора на одређено поступање у циљу давања квалификованог мишљења. Треба имати у виду да ревизор не пружа апсолутно, већ само разумно уверавање да финансијски извештаји не садрже материјално значајне грешке, што значи да увек постоји одређени ризик да материјално погрешни искази у финансијским извештајима неће бити откривени иако је ревизија извршена у складу са прописаним ревизијским стандардима који представљају мерило квалитета ревизије. Овај ризик назива се ревизијским ризиком. Ревизијски ризик представља ризик да ревизор изрази неодговарајуће мишљење у случајевима када финансијски извештаји садрже материјално значајне погрешне исказе, а декомпонује се на инхерентни, контролни и детекциони ризик. Ревизијски ризик и његове компоненте могу се дефинисати на два начина атрибутивно (максималан, висок, средњи и низак) или бројчано (нумерички).

Потом кандидат детаљно приказује конкретне ревизијске процедуре мерења и обелодањивања фер вредности нематеријалних улагања, некретнина, постројења и опреме и хартија од вредности. Примена методе фер вредности у значајној мери доприноси креирању увећаних финансијских резултата, вештачки увећане добити и дивиденде у финансијским извештајима пословних субјеката који су ову методу неправилно применили или је до тога дошло услед инхерентних ограничења у примени ове методе у различитим тржишним условима (бум тржишта или криза на тржишту). Наведено за последицу има врло комплексну и изазовну ситуацију у којој се ревизор налази, јер се очекује да изрази адекватно мишљење. За ревизију рачуноводствених процена укључујући процену фер вредности, карактеристично је постојање високог инхерентног ризика, с обзиром да вредновање по фер вредности настаје као резултат просуђивања. Све чешћа употреба техника процењивања фер вредности ("mark-to-model") захтева да ревизори поседују знања и из ових области. Као један од начина превазилажења проблема верификације процена које су технички комплексне, наводи се коришћење резултата стручњака за одређену област. Међутим, наведено не ослобађа ревизора од одговорности за оцену правилности извршене процене, па је додатна едукација ревизора неминовност. Ово поглавље се завршава примером мишљења независног ревизора о финансијским извештајима клијента у вези са проценом имовине по фер вредности.

Четврти део – КОМПАРАТИВНИ ПРИСТУП РЕВИЗИЈСКИМ АСПЕКТИМА ПРИМЕНЕ РАЧУНОВОДСТВА ФЕР ВРЕДНОСТИ у фокусу има компарацију резултата емпиријског истраживања везаног за ревизију рачуноводствених процена фер вредности изведених у развијеним економијама пре и после економске кризе и резултата истраживања у оквиру студије случаја спроведене у Републици Србији.

У периоду након избијања светске економске кризе приметан је велики помак у проширењу обима информација везаних за процене фер вредности чије се обелодањивање захтева у финансијским извештајима пословних субјеката. Резултати истраживања спроведених у свету на тему ревизије финансијских извештаја у периоду након финансијске кризе указују да ревизорима у највећем броју случајева недостаје обука и искуство како би оценили рад проценитеља. Из тог разлога, ревизори се превише ослањају на рад ангажованог проценитеља приликом оцене исправности одмеравања фер вредности и не тестирају у довољној мери кључне претпоставке и коришћене методе процене фер вредности. Ревизори који су учествовали у истраживању, као главне проблеме

поред недостатка знања и вештина ревизора везаних за процене фер вредности наводе: постојање неактивних тржишта за средства и обавезе које су предмет процене, потешкоће у вези варијација техника за одмеравање фер вредности у различитим привредним гранama, као и примену будућих догађаја и претпоставки у моделима процене фер вредности.

Такође, у овом делу рада кандидат презентира резултате емпиријског истраживања спроведеног у Србији са циљем да се идентификују и истраже проблеми и изазови са којима се суочавају ревизори у Србији приликом ревизије одмеравања по фер вредности. У истраживању је коришћен примарни извор података добијен методом анкетирања. Као основни истраживачки алат коришћен је упитник који се састојао од 48 питања, груписаних у пет области, и једног "отвореног" питања. Прикупљени подаци су статистички обрађени уз помоћ софтвера IBM SPSS Statistics 20. Емпиријско истраживање се темељи на примени статистичких тестова у циљу доказивања постављених истраживачких хипотеза наведених у уводном делу рада: Хи-квадрат теста (на бази кога је извршено тестирање квалитета подударача података и проверена претпоставка о нормалности распореда одговора на питања из упитника) и Mann-Whitney U тест и Kruskal-Wallis тест (за испитаивање постојања статистички значајних разлика у одговорима које су дале одређене групе испитаника).

У циљу испитивања корисности концепта рачуноводства фер вредности у Србији постављена хипотеза H_1 : *Примена методе вредновања имовине по историјском трошку набавке, повећава тачност износа приказаних на тим позицијама у времену њиховог утврђивања, при чему ти износи, иако утврђени на бази докумената и доказа, временом губе своју релевантност, услед све турбулентнијег пословног окружења, је потврђена.* На основу добијених резултата произилази да се већина ревизора у Србији сложила са тврдњом да вредност имовине исказане по историјском трошку набавке временом губи своју релевантност услед све турбулентнијег пословног окружења. Такође, већина ревизора сматра да су финансијски извештаји базирани на концепту фер вредности информативнији за пословно одлучивање и разумљивији за кориснике финансијских извештаја, да смањују информациони јаз између очекивања корисника и онога што корисници стварно добијају од финансијских извештаја и да је рачуноводство фер вредности боља основа финансијског извештавања него рачуноводство засновано на историјском трошку. Најискуснији ревизори (они са преко десет година искуства) дају највећу подршку овом ставу. Са становишта припадности различитим ревизорским кућама ("велика четворка" и остали), нема статистички значајне разлике у одговорима испитаника ни на једно од седам питања, када су у питању питања из прве групе.

Истраживањем је потврђена и постављена хипотеза H_2 : *Правилна примена рачуноводства фер вредности у финансијском извештавању доприноси повећању квалитета финансијских извештаја.* На основу добијених резултата дошло се до следећих закључака. Већина ревизора сматра да се до уверења о реалности вредновања по фер вредности теже долази у земљама у развоју. Запажа се да већина ревизора даје предност накнадном вредновању по фер вредности некретнина, постројења и опреме, као и инвестиционих некретнина, у односу на вредновање по набавној вредности. Углавном, ревизори са искуством дужим од пет година су сагласни са директном применом МРС/МСФИ у нашој земљи, који допуштају или обавезују вредновање по фер вредности. Неискуснији ревизори су неопредељени по овом питању. Такође, већина искуснијих ревизора се сложила са тврдњом да примена рачуноводства

фер вредности од стране привредних субјеката у Републици Србији доприноси побољшању квалитативних карактеристика финансијских извештаја. Већина ревизора не верује да привредни субјекти у Републици Србији адекватно обелодањују рачуноводствене процене и политике које имају ефекте на износе признате у финансијским извештајим, што иде у прилог тези о комплексности примене концепта фер вредности у нашој земљи, и која указује да је и рачуновођама потребна додатна едукација у погледу вредновања по фер вредности. Ставови ревизора "велике четворке" се суштински не разликују од ставова осталих ревизора када су у питању тврдње о оправданости примене рачуноводства фер вредности у Србији, с обзиром да и једни и други подржавају примену рачуноводства фер вредности у Србији.

Потврђена је и хипотеза **X₃**: *Рачуноводствене процене су, по својој природи, компликоване за ревизију, с обзиром да пре захтевају субјективне прогнозе будућих догађаја, него резултате претходних догађаја.* На основу добијених резултата кандидат закључује да ревизори "велике четворке" у већој мери разумеју појединачне међународне рачуноводствене стандарде који се баве одмеравањем по фер вредности, као и ревизијски стандард МСР 540, и дају много већу подршку ставу да МРС/МСФИ пружају јасна упутства о мерењу и обелодањивању информација о фер вредности у финансијским извештајима. Највише проблема у разумевању поменутих стандарда, очекивано, имају најмање искусни ревизори. Већина ревизора у Србији мишљења је да је утврђивање фер вредности средстава, знатно сложеније од утврђивања набавне вредности средстава, и да је ревизија финансијских извештаја базираних на рачуноводству фер вредности, знатно захтевнија и сложенија у односу на ревизију финансијских извештаја заснованих на рачуноводству историјског трошка. Углавном, ревизори запослени у мањим ревизорским кућама у Републици Србији, сматрају да немају довољно техничког знања о одмеравању фер вредности, за разлику од њихових колега који су запослени у "великој четворци".

Такође, потврђена је и хипотеза **X₄**: *Ревизори поседују добро успостављене процедуре за проверу тачности трансакција и салда који се вреднују по набавној вредности, али ови поступци нису од велике користи приликом утврђивања фер вредности.* На основу добијених резултата произилазе следећи закључци. Већина ревизора из осталих ревизорских кућа сматра да је утврђивање фер вредности средстава и обавеза временски захтеван задатак. За разлику од ревизора из "мањих" ревизорских кућа, ревизори из "велике четворке" у мањој мери подржавају став да се технике за утврђивање фер вредности могу битно разликовати од једне до друге делатности, односно привредне гране. Већина испитаника сматра да ревизори имају ефикасне процедуре за проверу тачности трансакција и салда који се вреднују по набавној вредности. Ревизори су свесни да већина средстава и обавеза које су предмет процене по фер вредности у нашој пословној пракси, нису предмет трансакција на активним тржиштима и да одмеравање фер вредности често подразумева коришћење процена будућих догађаја и услова које карактерише неизвесност, као што су висина каматне стопе, висина дисконтне стопе или висина будућих новчаних прилива. Већина ревизора је свесна да одмеравање по фер вредности средстава и обавеза ствара простор руководству клијента за рачуноводствене манипулације и криминалне радње у финансијским извештајима. У складу са тим, спровођење ревизије фер вредности захтева од ревизора континуирано стицање додатних знања везаних за специфична средства и обавезе које су

предмет процене по фер вредности. Верификација одмеравања фер вредности средстава и обавеза изискује ангажовање експерта.

У циљу испитивања ревизијских стратегија и процедура као одговора на захтеве примене рачуноводства фер вредности у Србији потврђена је и хипотеза **X₅**: *Достигнућа у ревизији финансијских извештаја у условима примене фер вредности у развијеним земљама, могу се применити у процесу унапређења ревизије финансијских извештаја у Републици Србији.* На основу добијених резултата кандидат изводи следеће закључке. Већина ревизора сматра да би требало обезбедити више свеобухватног стручног усавршавања о одмеравању по фер вредности. Углавном, ревизори запослени у мањим ревизорским кућама сматрају да Комора овлашћених ревизора није помогла у решавању уочених проблема са којима се ревизори сусрећу приликом ревизије у условима примене рачуноводства фер вредности, за разлику од колега из "велике четворке". Заступљено је мишљење да ревизори требају у већој мери да се ослањају на рад стручњака, и да треба инсистирати на бољој едукацији ревизора приликом полагања стручних испита за стицање професионалног звања овлашћени ревизор из области рачуноводства фер вредности и примене захтева МСФИ 13. Такође, већина ревизора се сложила да је неопходно иновирати ревизијске процедуре, при чему се већина ревизора запослених у мањим ревизорским кућама пре опредељује за развијање нових ревизијских процедура које би уважиле специфичности окружења Републике Србије, док ревизори запослени у "великој четворци" виде као боље решење проширење стандарних ревизијских процедура са ревизијским процедурама које се користе у другим државама.

У складу са претходно наведеним, потврђена је основна хипотеза научног истраживања **X₀** која гласи: *Није могуће формирати мишљење о истинитости и објективности финансијских извештаја без ревизијског разматрања рачуноводствених процена, укључујући и рачуноводствене процене фер вредности имовине и обавеза. Спровођењем адекватних ревизијских процедура могуће је прикупити задовољавајући ревизијски доказ и стећи разумно уверавање да су клијентова мерења и обелодањивања фер вредности разумна и адекватна и да доприносе већем квалитету финансијских извештаја.*

У **закључку** кандидат сумира све резултате настале по основу теоријског и емпиријског истраживања.

Ревизијске процедуре вредновања рачуноводствених процена фер вредности које су приказане у овом раду, као и представљени резултати истраживања, требало би да **допринесу** бољем разумевању ревизорских изазова који се намећу у условима рачуноводства фер вредности и да подстакну будућа истраживања која ће имати директне импликације на побољшање квалитета ревизије у нашој земљи. До унапређења ревизије финансијских извештаја у Републици Србији у условима примене рачуноводства фер вредности, може довести интензивније стручно усавршавања ревизора о одмеравању средстава и обавеза по фер вредности, развијање нових ревизијских процедура које у потпуности уважавају специфичности окружења Републике Србије, али које су засноване на ревизијским процедурама коришћеним у другим земљама, допуна ревизорских тимова ангажованих на пословима ревизије финансијских извештаја стручњацима из области процењивања, као и боља комуникација и сарадња екстерних ревизора и интерне ревизије клијента.

ЗАКЉУЧАК И ПРЕДЛОГ КОМИСИЈЕ

На основу изложеног из свеобухватне анализе, Комисија констатује да је кандидат мр Бојан Рупић са успехом и у складу са постављеним циљевима приликом пријављивања теме за докторску дисертацију обавио потребна истраживања, пружајући при томе одређени научни, теоријско-методолошки и практичан допринос у области ревизије финансијских извештаја у условима примене концепта фер вредности. Научни допринос кандидата у истраживању наведене проблематике, истакнут је у оквиру резултата истраживања по појединим поглављима. Овде још једном резимирамо те резултате:

Прво, остварен је теоријски допринос нашој стручној литератури разматрањем комплексне проблематике финансијских извештаја у условима примене концепта фер вредности и њихове ревизије.

Друго, дат је критички осврт на генезу и теоријске основе рачуноводства фер вредности и његових специфичности према МРС/МСФИ, уз разматрање потенцијалних домета новог *МСФИ 13: Одмеравање фер вредности*.

Треће, критички је разматрана ревизија рачуноводствених процењивања по фер вредности према МСР, уз приказ домета *МСР 540: Ревизија рачуноводствених процена, укључујући и процене фер вредности и одговарајућа обелодањивања*.

Четврто, дата је компаративна анализа ревизије финансијских извештаја по концепту фер вредности пре и после економске кризе почетком 21. века у тржишно развијеним привредама.

Пето, остварен је посебан допринос критичким разматрањем домета ревизије финансијских извештаја привредних субјеката у Републици Србији у условима примене рачуноводства фер вредности.

Шесто, сагледани су изазови у рачуноводству фер вредности и могућности да се побољша квалитет ревизије финансијских извештаја по фер вредности у нашој земљи.

Комисија констатује да је истраживање обављено коректно и да је кандидат показао потребну способност и знања за обављање научних истраживања, те да су резултати и научни допринос кандидата у свему задовољавајући и сагласни са одредбама Статута Факултета и Закона којима се предвиђају услови за позитивну оцену докторске дисертације.

Сагласно наведеном, *Комисија предлаже Наставно-научном већу Економског факултета у Нишу да прихвати позитивну оцену докторске дисертације мр Бојана Рупића под насловом „РЕВИЗИЈА ФИНАНСИЈСКИХ ИЗВЕШТАЈА У УСЛОВИМА ПРИМЕНЕ РАЧУНОВОДСТВА ФЕР ВРЕДНОСТИ“ и одобри њену јавну одбрану.*

У Нишу, маја 2016. године .

ЧЛАНОВИ КОМИСИЈЕ:

1. _____

—

Проф. др Љиљана Бонић,
ванредни професор Економског факултета у
Нишу

2. _____

—

Проф. др Милорад Стојилковић,
ванредни професор Економског факултета у
Нишу

3. _____

—

Проф. др Дејан Јакшић,
редовни професор Економског факултета
у Суботици